

Поняття банку і банківської системи в теорії та практиці

Сергій Куць

*студент магістратури, спеціальності «Право»,
освітньої програми «Право» Юридичного факультету,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: KutsSM@krok.edu.ua,
ORCID: 0009-0008-1408-7510*

Віталій Скоморовський

*д.ю.н., професор, професор кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: SkomorovskyVB@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0002-1020-2322*

Банк і банківська система – це фундаментальні категорії банківських відносин. В науці фінансового права багато досліджень пов'язаних із визначенням даних категорій, однак єдиного і точного трактування їх ще немає. Тому особливо важливо визначити їх поняття.

Перш ніж визначати поняття банку, потрібно зазначити, що одним із найбільших недоліків вітчизняного законодавства про банки і банківську діяльність є відсутність в Законі України «Про банки і банківську діяльність» терміну «банківська система». Тому, в першу чергу потрібно визначити поняття банківської системи в цілому, а вже на її основі переходити до трактування поняття банку, адже банки в сукупності становлять собою банківську систему.

Перш за все зауважимо, що попри відсутність поняття банківської системи в вищезазначеному Законі слід звернути увагу, що в ньому наведено перелік банків, які її становлять. Так, згідно із Законом України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III банківська система України складається із Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, які створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону [1].

Насамперед зазначимо, що загальноприйнятого визначення поняття «банківська система» у вітчизняній юридичній літературі немає. Так, на думку К. А. Гурковської банківська система визначається як «сукупність різних видів банків і банківських інститутів, з допомогою яких здійснюється мобілізація коштів, надаються клієнтурі кредити та різноманітні послуги щодо прийому вкладів і наданих кредитів» [2, с. 190].

В свою чергу, в на думку О. М. Бандурки банківська система визначається як «сукупність різноманітних видів банків та банківських інститутів у їх взаємозв'язку, які діють у тій чи іншій країні в певний історичний період; складова кредитної системи» [3, с. 49].

Отже, на нашу думку, в першому випадку у визначенні «банківська система» акцентується увага на елементах з яких складається банківська система, та операції які вони здійснюють, а у другому система розглядається як сукупність банків і інших банківських установ, але яких не вказується.

До визначення поняття «банківська система» сучасні науковці підходять з

різних позицій.

Як зазначає О. А. Єпіфанов, «банківська система виникає не внаслідок механічного поєднання окремих банків, а ґрунтується на заздалегідь виробленій концепції, у межах якої кожний вид банків і кожний окремий банк займає певне місце. Структура банківської системи залежить від певних суспільно-економічних відносин у державі» [4, с. 93].

В свою чергу, О. А. Костюченко розуміє під банківською системою «розгалужену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком і йому підпорядковуються. Вчений відносить до банківської системи і фінансово-кредитні установи, що не мають статусу банку» [5, с. 28].

В свою чергу, О. В. Дзюблюк визначає банківську систему як «сукупність усіх банків країни, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ» [6, с. 26].

Разом з тим, потрібно відзначити, що велика кількість сучасних дослідників банківську систему розглядають як складову частину іншої системи.

На наш погляд, позиція щодо належності категорії «банківська система» до складу більш ширшої категорії «фінансова система держави» та поділ її на певні елементи є цікавою, однак, підтримуючи цю позицію, необхідно зауважити, що фінансова система України не обмежується рамками державних інституцій.

Вона концентрує не лише фінансові ресурси держави та органів місцевого самоврядування, Пенсійного фонду України, а й фінанси Національного банку України та комерційних банків, корпоративного сектору, фінанси підприємств, підприємницької сфери, населення, а також ресурси фінансового ринку та ринку фінансових послуг, страхові резервні фонди, благодійницькі (децентралізовані) фонди.

Також науковці розглядають банківську систему як «складову кредитної системи держави, яка і становить сукупність різних за організаційно-правовою формою та спеціалізацією банківських установ, що функціонують у межах єдиної фінансової системи та єдиного грошово-кредитного механізму у певний проміжок часу» [7, с. 45; 8, с. 183; 9, с. 147; 10, с. 410].

На думку І. Б. Заверухи, банківська система є «своєрідною економічною та організаційно-правовою структурою, що організує функціонування грошового ринку з метою забезпечення державних інтересів та задоволення приватних інтересів членів суспільства на ринку банківських послуг (банків, банківських об'єднань, банківських асоціацій, спілок, фінансових установ, що відповідною мірою здійснюють банківську діяльність, та їх клієнтів)» [11, с. 39].

В свою чергу Д. О. Гетманцев визначає банківську систему України, як «складову кредитної системи держави, що включає в себе Національний банк України, інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані у встановленому

порядку на території України) та небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємовідносини між ними» [12, с. 25].

На наш погляд, останнє визначення банківської системи України виглядає досить повним, оскільки поряд у всіма елементами, що входять до банківської системи, включає і Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який є юридичною особою публічного права, має відокремлене майно, яке є об'єктом права державної власності і перебуває у його господарському віданні та регулюється Законом України від 23 лютого 2012 р. «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» [13].

Отже, в результаті проведеного дослідження можемо зробити висновок, що банк – це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги. Банківська система – це сукупність всіх банків держави, які взаємодіють між собою, підпорядковуючись установленим нормам і правилам ведення банківської справи з метою забезпечення можливостей для ефективного грошово-кредитного регулювання економіки, кредитно-розрахункового обслуговування господарського обороту, а також стабільної діяльності банківських установ. Вважаємо, що такі трактування даних категорій на сьогодні є найбільш оптимальними.

Список використаних джерел

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30.
2. Гурковська К. А. Фінансове право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях). Львів: ЛьвДУВС, 2016. 308 с.
3. Бандурка О. М. Фінансове право: підручник. Харків: Екограф, 2015. 500 с.
4. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків навч. посібник. Суми Університетська книга, 2007. 503 с.
5. Костюченко О.А. Банківське право : Підручник. 2-ге вид., переробл. та допов. Київ: Атіка, 2011. 376 с.
6. Дзюблюк О. Іноземний капітал у банківській системі України: вплив на розвиток валютного ринку та діяльність банків. Вісник Національного банку України. 2014. №5. С. 26-33.
7. Орлюк О. П. Банківське право. навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 376 с.
8. Ковалів М. В. Фінансове право України: навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.
9. Банківське право України : навч. посіб.; за заг. ред. А. О. Селіванова. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2000. 384 с.
10. Воронова Л. К. Фінансове право України. підручник. Київ: Прецедент; Моя книга, 2006. 448 с.
11. Заверуха І. Б. Банківське право : посібник для студентів. Львів : Астролябія, 2002. 222 с.
12. Гетманцев Д. О. Банківське право України. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
13. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 50, ст.564.